

Клебанова Т.С.,
*доктор економічних наук,
професор кафедри економічної кібернетики,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця*
Klebanova Tamara,
*Prof., D.Sc in Economics
Professor of the Department of Economic Cybernetics
of Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets*

Полуктова Н. Р.,
*д.е.н, доцент, Агротехнологічна академія Кримський федеральний університет
ім. В.І Вернадського,*
Poluektova N.,
*doctor of Economics, Associate Professor, Agrotechnological Academy,
V.I. Vernadsky Crimean Federal University*

Рудаченко О.О.,
*кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва та бізнес-
адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова*
Rudachenko Olha,
*PhD in Economics, associate professor of Enterprise Economics, Business
Administration and Regional Department
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Панасенко О. В.,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця*
Panasenko Oksana,
*PhD in Economics,
associate professor of the Department of Economic Cybernetics
of Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets*

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ІНТЕГРАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ НАПРУЖЕНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Однією з актуальних проблем сучасної економіки є оцінка та аналіз кризових ситуацій соціально-економічного розвитку країни (регіонів), які виникають під впливом великого числа як глобальних, так і внутрішніх факторів.

До останніх відносяться різні трансформаційні зміни, зокрема, у сфері управління економікою та пов'язані з неефективним управлінням фінансами, системами оподаткування тощо. Особливе значення в цих умовах набуває посилення напруженості, пов'язане з різними темпами соціального і економічного розвитку, що призводить до серйозних негативних наслідків, зростання масштабів кризових ситуацій і до падіння, в цілому, темпів розвитку країни. Так, якщо в 2018 р. темпи зростання в середньому в світі були на рівні 3%, в 2019 році вони знизилися до 2,5%, то в 2020 році передбачається їх сповільнення. На думку авторів, напруженість, в цьому випадку, розглядається, як оцінка кризовості соціального і економічного розвитку, яка визначається системою [13] показників, що описують таку ситуацію.

Проблемою, пов'язаною з оцінкою впливу напруженості на посилення масштабів кризових ситуацій, в основному, в соціальній сфері, займалося чимало науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних а саме: Гур'янова Л., Домбровська С., Кизим М., Клебанова Т., Сірій Є., Charnes A Minussi J. та Ohlson J. [2-5, 10]. Однак, найчастіше, в цих роботах здійснювався аналіз протестних проявів соціуму на основі використання експертних методів.

У зв'язку з цим, значний інтерес представляє розробка модельного базису впливу напруженості на формування криз, які виникають в економічному і соціальному розвитку країни.

Метою дослідження є побудова на основі методів багатовимірного аналізу комплексу інтегральних показників, які дозволяють провести оцінку і аналіз кризових ситуацій, а також визначити превентивні заходи, спрямовані на зниження напруженості в соціально-економічному розвитку країни.

Запропонований комплекс інтегральних показників включає:

- інтегральний показник соціально-економічного розвитку (ІПСЕР);
- інтегральний показник напруженості соціального розвитку (ІПНСР);
- інтегральний показник напруженості економічного розвитку (ІПНЕР).

Для побудови інтегральних показників використовуються різні методи багатовимірної аналізу, в тому числі, таксономії, зміст і методика розрахунку яких, викладена в роботах авторів [1, 5, 9, 12].

В якості ознак для побудови моделей інтегральних показників розглядаються: рівень безробіття населення, середньомісячна заробітна плата одного працівника, обсяг реалізованої промислової продукції, обсяг сільськогосподарської продукції, обсяг виробленої будівельної продукції, експорт товарів, імпорт товарів, сальдо, оборот роздрібною торгівлі, кількість живонароджених, померлих, економічно активне населення за регіонами у віці 15-70 років, міграційний приріст населення тощо за період з 2001 по 2019 рік. Дана система показників визначена на основі методики, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України [7] і представлена на офіційних сайтах [6].

Значення інтегрального показника соціально-економічного розвитку, отримані на основі методів таксономії [1, 8-9, 12], наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Значення інтегрального показника соціально-економічного розвитку країни

Рік	Інтегральний показник СЕР країни	Рік	Інтегральний показник СЕР країни
1	2	3	4
2001	0,01474	2011	0,25690
2002	0,02244	2012	0,24604
2003	0,06633	2013	0,36993
2004	0,12787	2014	0,25984
2005	0,15716	2015	0,28806
1	2	3	4
2006	0,17672	2016	0,32218
2007	0,22373	2017	0,35615

2008	0,16671	2018	0,35600
2009	0,21644	2019	0,35374
2010	0,24359		

Аналіз інтегрального показника (табл.1) свідчить про позитивну динаміку соціально-економічного розвитку країни за аналізований період (рис.1). Однак, значення інтегрального показника рис.1 досить далекі від верхнього порогового значення рівного 1, яке прийнято в пропонуваніх моделях (чим ближче розрахункове значення інтегрального показника до 1, тим вище рівень соціально-економічного розвитку). На жаль, середнє значення інтегрального показника за цей період становить 0,222.

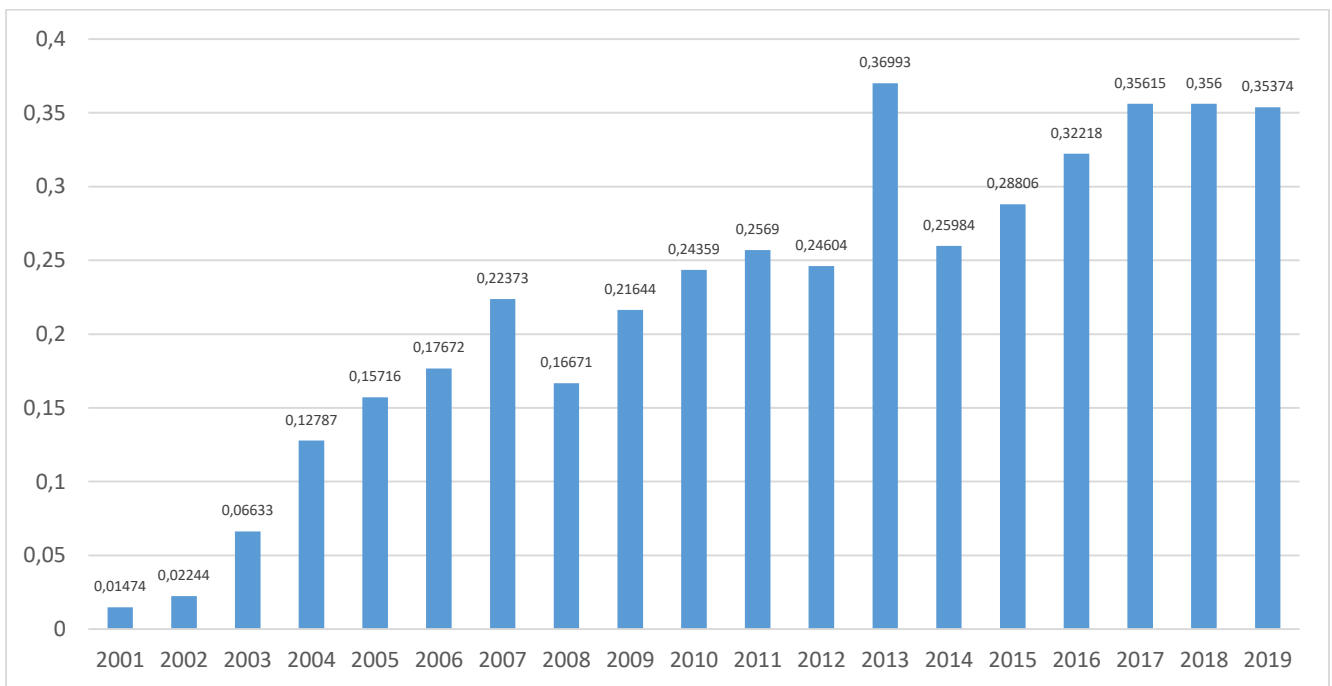

Рисунок 1 – Динаміка ІПСЕР за період з 2001 по 2019 рр.

Динаміка значень інтегральних показників соціально-економічного розвитку (рис. 1) містить як періоди зростання, так і періоди спаду. Так, значення інтегрального показника росли з 2001-2007, 2009-2011, 2013, 2015-2017 роки. Падіння значень інтегрального показника призвело до формування в 2008 р, 2012, 2018-2019 роках кризових ситуацій, які здійснювалися під впливом як

зовнішніх (глобальних), так і внутрішніх факторів. Динаміка таких зміни ІПСЕР (рис.1) підтверджується глобальною кризою 2000-х років, викликаною впровадженням ІТ-технологіями; 2008-2009 рр. - визначається світовою фінансовою кризою; 2019-2020 роки - кризою пов'язаною з пандемією COVID-19 [11], а також з внутрішніми трансформаційними змінами в країні, що знизили темпи соціально-економічного розвитку. Дія цих факторів знайшла відображення й на темпах приросту валового внутрішнього продукту (ВВП) (рис.2).

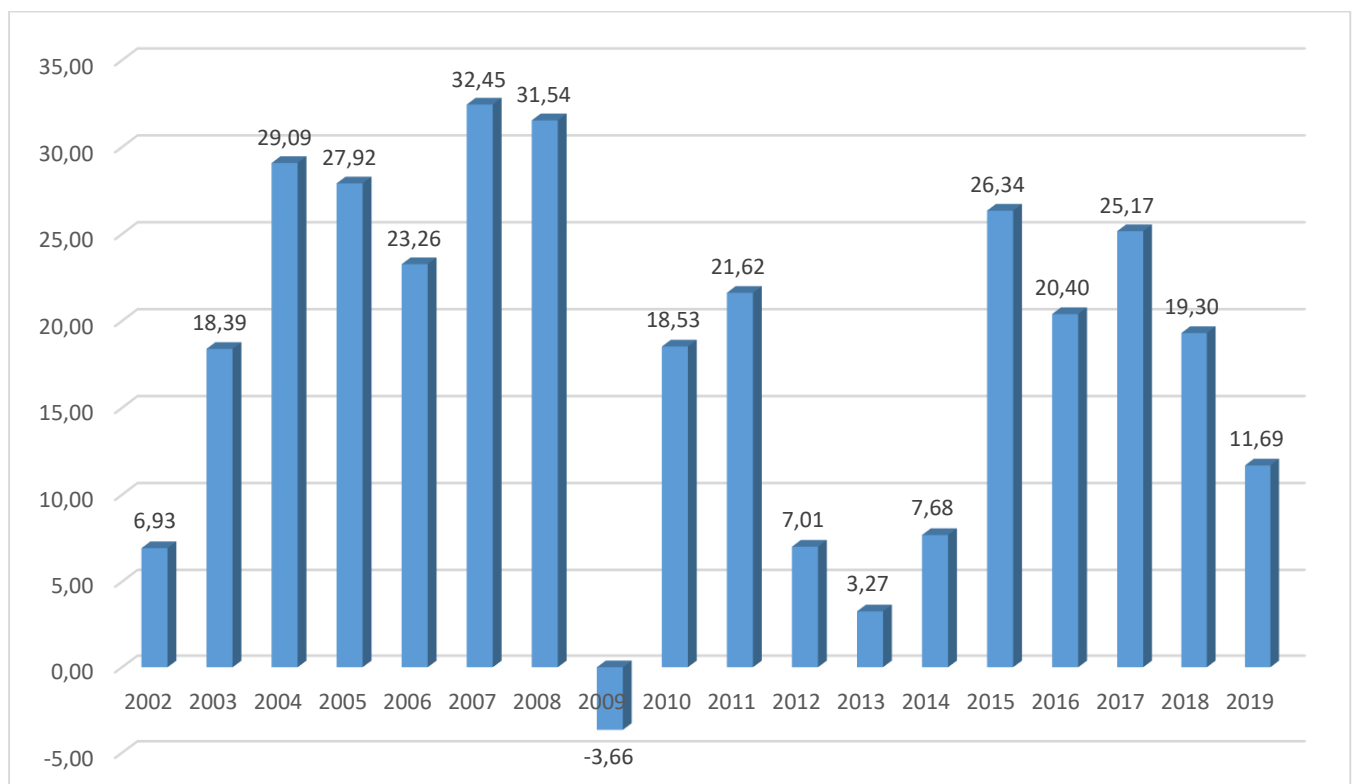

Рисунок 2 - Темпи приросту ВВП, %

Аналіз темпів приросту ВВП свідчить про те, що сформовані кризові ситуації (рис. 2) призводять до значного зниження. Так, криза 2008 року викликала зниження темпів приросту ВВП в 2009 році на -3,66%, а криза 2018 року призвела до зниження темпів приросту ВВП в 2019 році на 11,69%.

Значний вплив на зниження темпів розвитку країни надають показники напруженості, наведені в таблиці 2 і на рисунку 3. Аналіз значень показників свідчить про значне зростання напруженості соціального і економічного розвитку за цей період. Пояснюється це, перш за все, зниженням ефективності

державного управління. Заходи, що впроваджені державним регулятором трансформаційних змін не завжди узгоджуються з чітким розумінням поточної ситуації. Так, структурні зміни в системі управління державою, трансформаційні зміни в соціально-економічних системах приводять до банкрутства підприємств, зниження активності діяльності середнього класу, зростання напруженості, яка підсилює масштабність кризових ситуацій. Необхідно відзначити, що темпи зростання напруженості в соціальному розвитку значно перевищують аналогічний показник в економіці. Така незбалансованість може мати негативні наслідки оскільки призводить до революційних перетворень у розвитку країни.

Значення інтегральних показників напруженості соціального і економічного розвитку країни подано на рисунку 3.

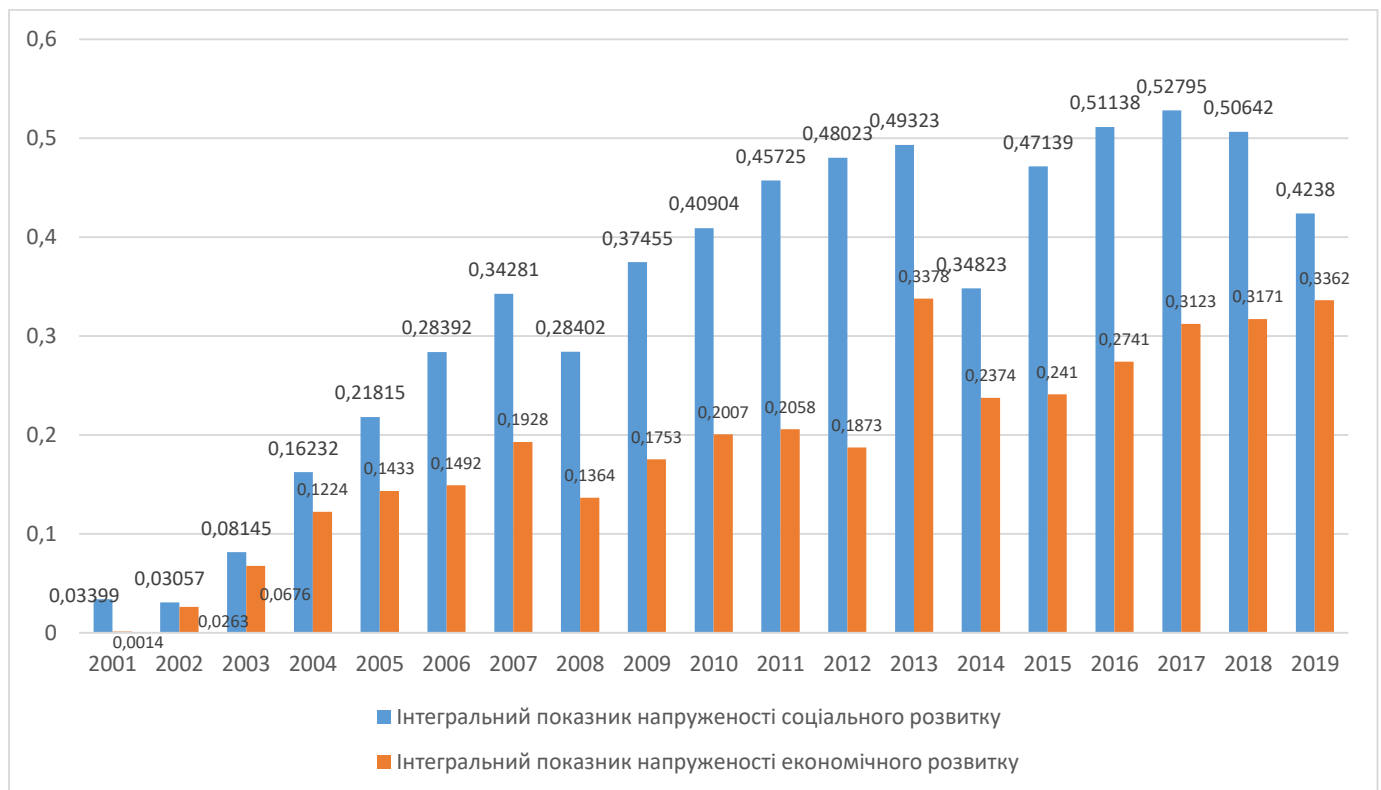

Рис. 3 – Значення інтегральних показників напруженості соціального і економічного розвитку країни

Як, видно з рисунку 3 в аналізованому періоді показник напруженості соціального розвитку зростає більш значними темпами, ніж показник економічного розвитку. У деяких періодах, більш ніж в 2 рази. Таке погіршення

кризових ситуацій, під впливом соціальної та економічної напруженості, у відсутності належного державного регулювання, може призводити не до еволюційних, а до революційних перетворень.

Таким чином, отримані значення інтегральних показників: соціально-економічного розвитку, напруженості соціального і економічного розвитку дозволяють оцінити динаміку їх зміни, визначити можливість формування кризових ситуацій і визначити превентивні заходи, спрямовані на зростання економіки країни.

Література

1. Бізнес-аналітика багатовимірних процесів : навчальний посібник / Т. С. Клебанова, Л. С. Гур'янова, Л. О. Чаговець та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 272 с.

2. Гур'янова Л. С. Моделювання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів: монографія. Бердянськ: ФОП Ткачук О.В., 2013. - 406 с.

3. Домбровська С.М. Помаза-Пономаренко А.Л., Лукиша Р.Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків : монографія. Харків: НУЦЗУ, 2018. 216 с.

4. Кизим М. О., Іванов Ю. Б., Губарева І. О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. Фінанси України. 2018. № 4. С.7-18.

5. Клебанова Т.С., Рудаченко О.О., Погосян Л.О. Моделі формування інтегральних показників соціальної напруженості регіонів України: монографія.. Системный анализ и моделирование процессов управления. Под ред. докт. экон. наук, проф. В.С. Пономаренко, докт. экон. наук, проф. Т.С. Клебановой, докт. экон. наук, проф. Л.С. Гурьяновой. Братислава-Харьков, ВШЭМ –ХНЭУ им. С. Кузнеця, 2020. 288 с.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 10.02.2021 р.).

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додаток 1 до Порядку проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя» № 755 від 18.09.2010 р. Законодавство України. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (Дата звернення 10.02.2021 р.).

8. Рудаченко О.О., Погосян Л.О. Побудова комплексного інтегрального показника соціальної напруженості регіонів країни. Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем. Матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції 09-10 квітня 2020 р. – Мультимедійне наук. електрон. вид. – Братислава – Харків, ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. [Електронний ресурс] - <http://mpsesm.org/book/2020/>

9. Рудаченко О.О. Клебанова Т.С. Сучасні підходи до аналізу соціальної напруженості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Ужгород: №30 (2) 2020. С.140-144.

10. Сірий Є.В. Нахабич М.А. Дослідження соціальної напруженості в Україні: засадничі аспекти та розробка інструментарію. Монографія. Київ: «Глобус», 2018 .180 с.

11. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (2020). Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Серпень 2020, №52. URL: <https://www.me.gov.ua/>

12. Klebanova T., Rudachenko O., Gvozdytskyi V., Mozgovyi I., Guryanova L. Classification Of Social Tension Of The Regions Of Ukraine. WSEAS Transactions on Systems and Control, ISSN / E-ISSN: 1991-8763 / 2224-2856, Volume 15, 2020, Art. #57, pp. 576-584.

13. Palumbo, D., Brown, D. (2021). Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>.